بازخوانی ماهیت قیام ۱۹ دی

از منظر آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی

انقلاب اسلامی ایران، دارای ریشه‌های عمیق در زمان گذشته و مربوط به مبارزات ملت ایران به رهبری امام خمینی رحمه‌الله‌علیه است که از سال ۴۲ آغاز شده بود؛ اما آنچه به‌عنوان علت تامه این حرکت محسوب می‌شود، مقاله‌ای بود که در روزنامه اطلاعات با نام مستعار «رشیدی‌مطلق» به چاپ رسید و طی آن، به ساحت مقدس امام هتاکی شد و ظاهراً قصد آزمایش داشتند و می‌خواستند، اگر عکس‌العملی نشان داده نشد، همه چیز را در هم بکوبند.

لیکن مردم بیدار شدند و علیه رژیم منحوس پهلوی قیام کردند و این‌گونه دستاورد خون هزاران شهید مظلوم و اقبال عمومی مردم به معارف و احکام دینی به پیروزی شکوه‌مند انقلاب اسلامی منتهی شد.

• چاپ مقاله توهین‌آمیز امام خمینی رحمه‌الله؛ زمینه‌ساز اوج‌گیری مبارزات انقلاب اسلامی

در اینکه مقاله مزبور که در آن به زعیم بزرگ و پیشوای عالی‌قدر حضرت آیت‌الله‌العظمی خمینی(دامت برکاته) توهین و اسائه ادب شده بود، چیزی نبود که برای کسی قابل تحمّل باشد، شکّی نیست؛ ولی مهم این است که بدانیم در پشت آن جرقّه، مخزن باروتی نهفته شده بود که این جرقّه یکباره آن را شعله‌ور ساخت؛ دمل چرکینی در پیکر اجتماع وجود داشت که نتیجه سالیان دراز، خفقان و زورگویی و بی‌عدالتی، بی‌اعتنایی به خواسته‌های مردم، ظلم و دروغ و نابه‌سامانی‌های دیگر بود که در انتظار نیشتر نیرومندی بود و به‌هنگامی که نیشتر فرود آمد، فریاد و فغان از تمام این پیکر برآمد و آنچه در درون نهفته بود، بیرون ریخت!

شکل‌گیری قیام ۱۹ دی با هدایت مراجع معظم تقلید و حضور مردم

شب ۱۸ دي‌ماه بود که تلفن‌ها در قم به‌صدا درآمد: آقا، مقاله روزنامه اطّلاعات را به قلم رشیدی‌مطلق (که بعدها معلوم شد، نویسنده اصلی مقاله چه کسی بوده که از رشادت مطلق، کمترین بهره‌ای نداشته) مطالعه کرده‌اید؟ راستی هتّاکی و رسوایی را به آخرین حد رسانده، آیا فردا دروس حوزه علمیّه تعطیل است؟

گفتنی است در ۱۸ دي‌ماه ۵۶ که روز پرهیجانی در قم بود، همه مراجع قول دادند، برای رفع این توهین اقدام کنند؛ زیرا لازم بود که پاسخ مناسب و دندان‌شکنی به این مقاله داده شود و اینجا بود که نخست ولوله‌ای در حوزه علمیه قم افتاد و طلاب دور هم جمع شدند تا تصمیم مناسبی اتخاذ کنند و سرانجام قرار شد، طلاب و فضلا به‌طور دسته‌جمعی به منازل مدرسین معروف حوزه بروند و شکوائیه خودشان را نسبت به مقاله زننده «رشیدی‌مطلق» مطرح کنند و کمک بخواهند.

از این‌رو در ۱۹دی‌ماه، نخست حوزه علمیّه قم و سپس بازار قم تعطیل شد و فضلا و طلاب علوم دینی به‌عنوان اعتراض به خانه‌های مراجع در گروه‌های کاملاً منظم رو آوردند و چهره شهر به‌کلّی دگرگون شد و به این ترتیب، نخستین جرقّه انقلاب در فضای قم آشکار گردید. جرقّه‌ای که هیچ‌کس باور نداشت، این‌قدر توسعه یابد و سراسر مملکت را فرا گیرد و دامنه آن به خارج نیز کشیده شود.

لذا کار بالاتر گرفت و سیل جمعیّت افزون‌تر شد. آن روز برنامه این بود که به خانه‌های «اساتید حوزه علمیّه» بروند و چنین شد؛ از جمله منازلی که آمدند، منزل ما بود. من دیدم جمعیت طلبه‌ها به‌قدری زیاد است که منزل گنجایش آنان را ندارد؛ لذا گفتم که به‌اتفاق به سمت مدرسه امیرالمؤمنین علیه‌السلام حرکت می‌کنیم. در سالن مدرسه، اجتماع عظیمی برپا شد؛ به‌نحوی که داخل و خارج مدرسه و خیابان از جمعیّت موج می‌زد و از بنده خواستند که برای جمع صحبت کنم که اینجانب نیز سخنرانی کوتاهی ایراد کردم و در طی سخنرانی، نسبت به توطئه‌های دشمن هشدار دادم.

پیروزی انقلاب اسلامی؛ ثمره مقاومت و ایستادگی مردم در قیام ۱۹ دی

اگر جهاد نبود، اسلام این آیین نجات‌بخش و مایه رحمت و برکت برای مردم جهان نبود. جهاد نیز چیزی جز ایستادگی در برابر تجاوز دشمن و مقاومت در مقابل ظلم و فساد و بذل جان و مال و فداکاری در این راه نیست.

مردم در قیام ۱۹ دی، کار خود را به خدا واگذار کردند؛ لذا همان خداوندی که قادر بر همه چیز و آگاه از همه چیز است، خداوندی که همه مشکلات برای او سهل و آسان است، نخستین اثر مثبتی که در مردم ایجاد کرد، مسأله اعتماد به نفس و ایستادگی و مقاومت در برابر رژیم پهلوی بود.

از این‌رو حماسه ۱۹ دی ثابت کرد که مردم می‌خواهند، تا آخر بمانند؛ امام خمینی رحمه‌الله در آن زمان در میان محافل مذهبی، حوزه‌های علمیه و توده مردم، کاملاً شناخته شده بودند و این امر، برای نظام طاغوت مسلم بود. آنچه دستگاه نسبت بدان شک داشت، میزان ایستادگی مردم بود؛ شاه می‌خواست بداند، آیا مردم تنها به راهپیمایی‌ها و مجالس سخنرانی و بستن بازار و اعتصاب اکتفا می‌کنند یا برای یک جهاد تمام‌عیار خود را آماده کرده‌اند و حادثه ۱۹ دی ثابت کرد که مردم می‌خواهند تا آخر بایستند.

بنده نیز در سخنرانی خود در قیام ۱۹ دی، نخست از یک‌پارچگی و وحدت جمعیّت و مشت محکمی که مردم بر دهان نویسنده مقاله و هم‌فکران او زده بودند، تشکّر کردم و گفتم: با این کار نشان دادید، این‌گونه هتّاکی‌ها، بعد از این بدون جواب نخواهد ماند و به این ارزانی که آنها گمان می‌برند، تمام نخواهد شد!

• اگر باید بمیریم، همه با هم بمیریم و اگر بناست زنده بمانیم، همه با هم زنده بمانیم

اینجانب در سخنرانی روز ۱۹ دی اضافه کردم: «بدانید که از صدر اسلام تاکنون، برنامه همین‌طور بوده و به پیغمبران علیهم‌السلام اهانت می‌کردند تا این زمان که برمی‌دارند، در یک کاغذپاره به مرجع بزرگ توهین می‌کنند. مسأله، تنها هتاکی نسبت به امام نیست؛ بلکه به همه مقدسات و به همه ما توهین شده است؛ حال اگر بزرگ قومی را این چنین هتک کنند، چه احترامی برای دیگران می‌ماند؛ لذا باید از هرگونه جدایی و تشتت بپرهیزیم و «اگر باید بمیریم، همه با هم بمیریم و اگر بناست زنده بمانیم، همه با هم زنده بمانیم» تا دست این حکومت یزیدی را کوتاه کنیم. این رژیم در نظر دارد، با این مطالب و حرف‌های غلط، مردم مسلمان شیعه ایران را از امام خمینی دور سازد. ما نمیمریم؛ ولی از امام خمینی جدا نیستیم[نمی‌شویم]. تمام پاکستان که ۳۰ میلیون شیعه دارد و عراق و افغانستان و تمام شیعه‌ها از امام هستند و او را جدا از خودشان نمی‌دانند... .»

• کشتار مردم بی‌گناه در ۱۹ دی ۵۶؛ افشاي دروغ فضای باز سیاسی در رژیم پهلوی

عصر روز ۱۹ دی ۵۶، هنگامی که طلاّب و جوانان از خانه اساتید با آرامش کامل و حتّی بدون کوچک‌ترین شعار (چون آن روز نه‌تنها شکستن شیشه‌ها معمول نشده بود، هنوز شعارهای خیابانی نیز در کار نبود) باز می‌گشتند، مورد هجوم مأموران پلیس واقع شدند و برای نخستین‌بار در این حوادث، خون عدّه‌ای بی‌گناه سطح خیابان را رنگین ساخت!

این‌گونه بود که پس از فاجعه خونین ۱۹دی ۱۳۵۶ قم، در اعلامیه‌ای با محکوم‌کردن مقاله توهین‌آمیز روزنامه اطلاعات نسبت به امام خمینی رحمه‌الله اعلام کردم: «آیا فضای باز سیاسی همین است که اگر کسانی به مطالب غیرواقعی روزنامه اعتراض کنند، در برابر گلوله قرار گیرند؟! آیا اگر مردمی برای دفاع از حریم مقدس اسلام در کمال آرامش به منزل زعمای دینی رفتند و اظهار تظلم نمودند، باید به آتش بسته شوند؟» «همه می‌دانند این حادثه را رژیم پهلوی آفرید و این رژیم، وکیل مدافع آن مقاله‌نویس است؛ به‌راستی چرا به‌خاطر اعتراض قانونی مردم به یک نویسنده مزدور، مردم را به گلوله بستید؟»

• موج تبعید علمای انقلابی پس از قیام ۱۹ دی، زمینه‌ساز سقوط رژیم ستم‌شاهی پهلوی

یکی از آثار راهبردی قیام ۱۹ دی در تشدید سقوط رژیم پهلوی، تبعید گسترده مدرسین حوزه علمیه بود که بازتاب مؤثری داشت؛ در این میان، مأموران امنیّتی قم، برای تبرئه خود از این خشونت و کشتار بی‌سابقه، طبق معمول دست به کار پرونده‌سازی شدند و این‌جانب و شش‌نفر دیگر آقایان در حوزه علمیّه قم و چند نفر از تجّار محترم بازار را محرّکین اصلی این حادثه معرّفی کردند و حکم تبعید را برای همه صادر شد.

بیان جمله «اگر باید بمیریم، همه با هم بمیریم و اگر بنا هست زنده بمانیم، همه با هم زنده بمانیم» که بعد برای بسیاری، شکل شعار به خود گرفته بود، یکی از اسناد معتبر تبعید بنده به چابهار بود و رئیس ساواک قم، آن را به‌عنوان دعوت به قیام بر ضد امنیت ملی تفسیر می‌کرد. از آن به بعد به نقاط مختلف تبعید شدم؛ از جمله چابهار در جنوب شرق، مهاباد در شمال غرب و انارک در قلب کویر.....

لذا تبعید آقایان به‌نفع ما تمام شد؛ چون افراد را به جایی تبعید می‌کردند که موج انقلاب به آنجا نرسیده بود و علما موج انقلاب را به آن شهرها می‌بردند.

این‌چنین بود که وقتی خود ما به چابهار و بعد از آن مهاباد و سپس انارک رفتیم، در تمام این مناطق که تا پیش از آن، ساکت و آرام بودند، مردم به دیدن ما می‌آمدند و خود به خود این مراکز فعال می‌شدند؛ چراکه ما دوره تبعید را با سکوت برگزار نمی‌کردیم و در قالب برگزاری نماز جماعت و سخنرانی، فعالیت می‌کردیم. در آنجا حتی با همیاری اهالی محل، اقدام به تشکیل کتابخانه کردیم و جالب است، اگر بدانید که برخی افراد در آنجا در قالب یک جمله مطایبه‌آمیز می‌گفتند: «ما باید برویم به شاه دعا کنیم که این آقا را به چابهار آورد و ما به او دسترسی پیدا کردیم.»

• سخن آخر: (پیروزی انقلاب اسلامی و نابودی رژیم پهلوی؛ مهمترین کارکرد قیام ۱۹دی)

گفتنی است هدف از قیام ۱۹ دی، حمایت از روحانیت و بالأخص امام در مخالفت با نظام طاغوتی بود. مردم عملاً خواهان استمرار این نظام خودکامه نبودند و طالب یک حکومت اسلامی بودند. در ذهن مردم در طی حدود ۱۵ سال از سال ۴۲ تا ۵۶، تصویری از حکومت اسلامی و تشکیل آن نقش بسته بود و به‌تدریج به‌عنوان هدف و آرمان آنان درآمده بود و در ۱۹ دی ۵۶، در قالب حمایت از امام رحمه‌الله و مراجعی که در میدان جهاد و مبارزه حضور داشتند، این آرمان، بروز و ظهور یافت.

لذا این قیام فوق‌العاده موفقیت‌آمیز بود؛ چراکه موج عظیمی را در تمام مملکت ایجاد کرد و به یک معنا، سرسلسله قیام‌هایی بود که پس از آن، به‌طور زنجیره‌ای در مراکز استان‌ها به وجود آمد و درواقع، قیام از قم صادر شد و موجش به تمام کشور رسید و خوش‌بختانه رژیم خودکامه با برخورد ناشیانه‌ای که نسبت به حرکت قم از خود نشان داد، زمینه تکثیر آن را فراهم کرد و کشور در این‌خصوص یک‌پارچه شد.

در پایان، ماجرا به‌سود اسلام، امام و امت خاتمه یافت؛ بدین صورت که رژیم پهلوی تا آن زمان باور نمی‌کرد که مسأله مبارزه و خشم توده‌های مردم این‌قدر جدی است. مرحله حساسی بود که بایستی در تاریخ این ملت به وقوع بپیوندد. رژیم از سویی می‌بایست، با تمام قدرت به میدان بیاید و روحانیت هم از سوی دیگر وارد عمل شوند و مذهبیون درگیر ماجرا گردند تا کار یکسره شود. سرانجام تمام این نیروها از جهات مختلف با هم رو در رو شدند؛ مردم هم در پشت سر امام، با تمام قدرت وارد عرصه کارزار شدند و درنهایت، ضربه نهایی و کاری زده شد و تقریباً یک سال بعد تلاش‌ها به ثمر رسید و در بیست و دوم بهمن‌ماه ۵۷، ماجرا به‌سود اسلام و امام و امت خاتمه یافت.

آری ما باید کاری کنیم که نتیجه زحمات ایثارگران، جانبازان و شهدا از بین نرود. این انقلاب را ارزان به دست نیاوردیم که ارزان از دست بدهیم. نسل‌های جدید را با ارزش‌ها بیشتر آشنا و کاستی‌هایی را که قطعاً وجود دارد، برطرف کنیم. با فداکاری و ایستادگی، از انقلاب دفاع کنیم تا به صاحب اصلی آن امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف تحویل داده شود.

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی makarem.ir